

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA**

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA AFYA NA MASUALA YA UKIMWI

**TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA AFYA (FUNGU
52) KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA
WA FEDHA 2024/2025**

*(Kwa mujibu wa Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za Kudumu za
Bunge, Toleo la Februari, 2023)*

Idara ya Kamati za Bunge
Ofisi ya Bunge,
Mtaa za Makole
S.L.P. 941
41104 DODOMA

13 MEI, 2024

YALIYOMO

Ukurasa

YALIYOMO	i
VIELELEZO	ii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
SEHEMU YA PILI	2
2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025	2
2.1 Mambo Yaliyozingatiwa Wakati wa Uchambuzi	2
2.2 Ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2023/2024	3
2.3 Utekelezaji wa Ushauri uliotolewa na Kamati Mwaka 2023/2024	6
2.4 Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	6
2.5 Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024	7
2.6 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	10
2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2024/2025	10
2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	12
2.6.3 Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	14
2.6.4 Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	15
2.6.5 Huduma za Matibabu ya Kibingwa na Ubingwa Bobezi	16
2.6.6 Uwekezaji wa Viwanda vya kuzalisha Bidhaa za Dawa	18
SEHEMU YA TATU	20
3.0 MAONI NA USHAURI KAMATI	20
3.1 Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024	20
3.2 Uhaba wa Rasilimali Watu	20
3.3 Ufinyu wa Maeneo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa	20
3.4 Uboreshaji wa Huduma za Afya Hospitalini	21
3.5 Changamoto ya Uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	21
3.6 Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote	23
3.7 Ucheleweshaji wa Malipo ya Fedha za Huduma za Afya kutoka kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	23
3.8 Ukosefu wa Mtaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	23
3.9 Uimarishaji wa Viwanda vya kuzalisha Bidhaa za Dawa	24
3.10 Uvunaji, Utunzaji na Upandikizaji wa Chembechembe na Viungo vya Mwili wa Binadamu	24
3.11 Usajili wa Vituo vya kutolea huduma za Afya	25
3.12 Ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi katika huduma za Afya (<i>Public Private Partnership – PPP</i>)	25
4.0 HITIMISHO	25

VIELELEZO

Kielelezo NA. 1:	Hali ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Kipindi cha Mwaka 2023/2024	7
Kielelezo NA. 2:	Mchanganuo wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Februari, 2024	9
Kielelezo NA. 3:	Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Fungu 52 kwa Mwaka 2024/2025	11
Kielelezo NA. 4:	Fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	12
Kielelezo NA. 5:	Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na 2024/2025	14

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA AFYA NA MASUALA YA UKIMWI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA AFYA KWA MWAKA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 naomba kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu, Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, pamoja na Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu tatu (3) zifuatazo: -

- (a) **Sehemu ya Kwanza** - Utangulizi;
- (b) **Sehemu ya Pili** - Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025; na
- (c) **Sehemu ya Tatu** - Maoni na Ushauri wa Kamati.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025

2.1 Mambo Yaliyozingatiwa Wakati wa Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Ili kuliwezesha Bunge kufuatilia Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na kushauri ipasavyo kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, Kamati ilifanya uchambuzi kwa kuzingatia mambo makuu matatu (3) ambayo ni: -

- (i) Taarifa ya Utekelezaji wa Ushauri wa Kamati kuhusu Bajeti ya Wizara ya Afya uliotolewa Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- (ii) Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na
- (iii) Taarifa ya Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla, uchambuzi huu ulilenga kuliwezesha Bunge kujiridhisha na utekelezaji wa mipango na mwenendo wa matumizi ikilinganishwa na madhumuni ya Bunge kuidhinisha bajeti husika.

2.2 Ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Kwa Mujibu wa Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Bunge, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI ilitembelea na kukagua utekelezaji wa baadhi ya Miradi ya Maendeleo inayosimamiwa na Wizara ya Afya.

Mheshimiwa Spika, Jumla ya Miradi mitatu (3) ilitembelewa na kukaguliwa katika Mkoa wa Mwanza na Geita lengo likiwa ni kujiridhisha na mwenendo wa utekelezaji wa Miradi hiyo na kupima endapo utekelezaji wake utaweza kuyafikia malengo yaliyokusudiwa na kuleta tija kwa wananchi. Miradi hiyo ni pamoja na ununuzi wa vifaa tiba vya matibabu ya ugonjwa wa saratani katika Hospitali ya Kanda ya Ziwa - Bugando; Ujenzi wa wodi ya huduma za Mama na Mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza - Sekou Toure; na Ujenzi wa jengo la Kuhifadhia Maiti (*Mortuary*), jengo la kusubiria Miili ya Marehemu (*Waiting Area*), jengo la kufulia (*Laundry*), jengo la Jenereta (*Power House*), jengo la kutakasia vifaa tiba (*Central Sterelization Supply Department*) na njia inayounganisha majengo hayo (*Walkway*) katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda - Chato.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulijulisha Bunge kuwa, katika miradi hiyo iliyokaguliwa, miradi miwili (2) imepokea fedha kwa ajili ya kuanza utekelezaji na mradi mmoja (1) wa ununuzi wa vifaa tiba vya matibabu ya ugonjwa wa

saratani katika Hospitali ya Kanda ya Ziwa - Bugando haukupokea fedha yoyote hadi kufikia mwezi Machi, 2024 hivyo kuchelewa kuanza kwa mradi huo ambao ulitegemewa kuboresha kwa kiasi kikubwa upatikanaji wa huduma za matibabu ya ugonjwa wa saratani katika maeneo ya Kanda ya Ziwa na Mikoa ya jirani.

2.2.1 Yatokanayo na Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Kufuatia ukaguzi wa miradi hiyo, Kamati ilibaini mambo yafuatayo: -

- (a) Fedha za miradi kutolewa kwa kuchelewa licha ya mwaka wa fedha kuelekea ukingoni;
- (b) Fedha kutolewa kwa kiwango kidogo chini ya asilimia 50 hadi kufikia mwezi Machi, 2024;
- (c) Ufinyu wa maeneo ya Hospitali za Rufaa za Mikoa ikiwemo Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza – Sekou Toure ikilinganishwa na mahitaji ya miundombinu inayotakiwa kujengwa kwa ajili ya kuboresha huduma za Afya;
- (d) Uhaba wa rasilimali watu katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na Hospitali za Rufaa za Kanda ikiwemo Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Bugando.

- (e) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) kukataa baadhi ya madai ya fedha za malipo ya huduma za matibabu. Mfano, katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando kwa mwezi Oktoba hadi Disemba, 2023 madai yaliyokataliwa ni **shilingi 2,411,013,905.00** sawa na **asilimia 20** ya madai yote yaliyowasilishwa kwa miezi hiyo mitatu.
- (f) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) kuchelewesha fedha za malipo ya huduma za matibabu kwa vituo vya kutolea huduma za Afya. Mfano Katika kipindi cha kuanzia Januari hadi Machi, Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Chato inadai kiasi cha **Shilingi 377,503,452.00** na kipindi cha kuanzia Disemba hadi Machi, Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando inadai kiasi cha Shilingi Bilioni 12.

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla imebainika kuwa mwenendo wa utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo si wa kuridhisha ikilinganishwa na muda uliobaki wa miezi miwili tu kwa mwaka wa fedha wa utekelezaji wa miradi hiyo kuisha. Hali hii itasababisha miradi kutokukamilika ndani ya muda uliopangwa na kutokuyafikia matarajio ya wananchi ya kupata huduma bora zilizokusudiwa. Vile vile kusababisha mabadiliko katika gharama za utekelezaji wa miradi hiyo endapo haitatekelezwa ndani ya muda uliopangwa.

2.3 Utekelezaji wa Ushauri uliotolewa na Kamati Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika Taarifa ya Kamati iliyowasilishwa Bungeni kuhusu Bajeti ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024. Kamati ilitoa Ushauri katika maeneo Kumi na Nane (18). Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, kwa kiasi, Serikali imetekeleza ushauri wa Kamati na ushauri mwingine bado unaendelea kutekelezwa. Aidha, kwa maeneo ambayo bado hayajatekelezwa kikamilifu, Kamati inaendelea kuyasisitiza katika Taarifa hii.

2.4 Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wa Kamati wa Fungu 52 makadirio ya Wizara yalikuwa ni kukusanya maduhuli ya **Shilingi 677,621,168,391.00** kutoka katika vyanzo mbalimbali vilivyobainishwa, hadi kufikia mwezi Februari, 2024 jumla ya **Shilingi 420,085,359,638.86** zilikusanywa sawa na **asilimia 62** ya lengo la makusanyo.

Mheshimiwa Spika, Imebainika kuwa katika vyanzo vya maduhuli vilivyobainishwa na Wizara, chanzo cha hospitali za Kanda, Maalum, Taifa, pamoja na Taasisi zilizo chini ya Wizara ndicho kinachangia kwa kiasi kikubwa ikiwa ni mchango wa **Shilingi 477,621,168,391.00** ikilinganishwa na vyanzo vingine vilivyobainishwa. Aidha, hadi mwezi Februari, 2024 chanzo hicho kimekusanya **Shilingi 302,377,528,252.25** sawa na **asilimia 63** ya lengo la chanzo hicho. Kielelezo kifuatacho kinaonesha mchanganuo wa makusanyo ya maduhuli.

Kielelezo NA. 1: Hali ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Kipindi cha Mwaka 2023/2024

NA	CHANZO CHA MAKUSANYO	KIASI KILICHODHINISHWA KUKUSANYWA	KIASI KILICHOKUSANYWA	ASILIMIA (%)
1.	Makao Makuu ya Wizara	88,414,775,177.00	36,762,671,134.51	42
2.	Hospitali za Rufaa za Mikoa	111,585,224,823.00	80,945,160,252.25	73
3.	Taasisi zilizo chini ya Wizara	477,621,168,390.95	302,377,528,252.25	63
JUMLA		677,621,168,390.95	420,085,359,638.86	62

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti (Fungu 52) kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Februari 2024

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla hali ya makusanyo ni ya kuridhisha isipokuwa kwa upande wa Makao Makuu ya Wizara ambapo kiwango cha makusanyo kipo chini kwani makusanyo yake ni **asilimia 42** ilhali ilipaswa kuwa imekusanya angalau **asilimia 66** mpaka mwezi Februari 2024.

Mheshimiwa Spika, Ni imani ya Kamati kuwa, hadi kufikia mwisho wa mwaka wa fedha mwezi Juni, 2024 mapato yaliyoidhinishwa kukusanywa katika mwaka wa fedha 2023/2024 yatakuwa yamekusanywa kwa ukamilifu wake.

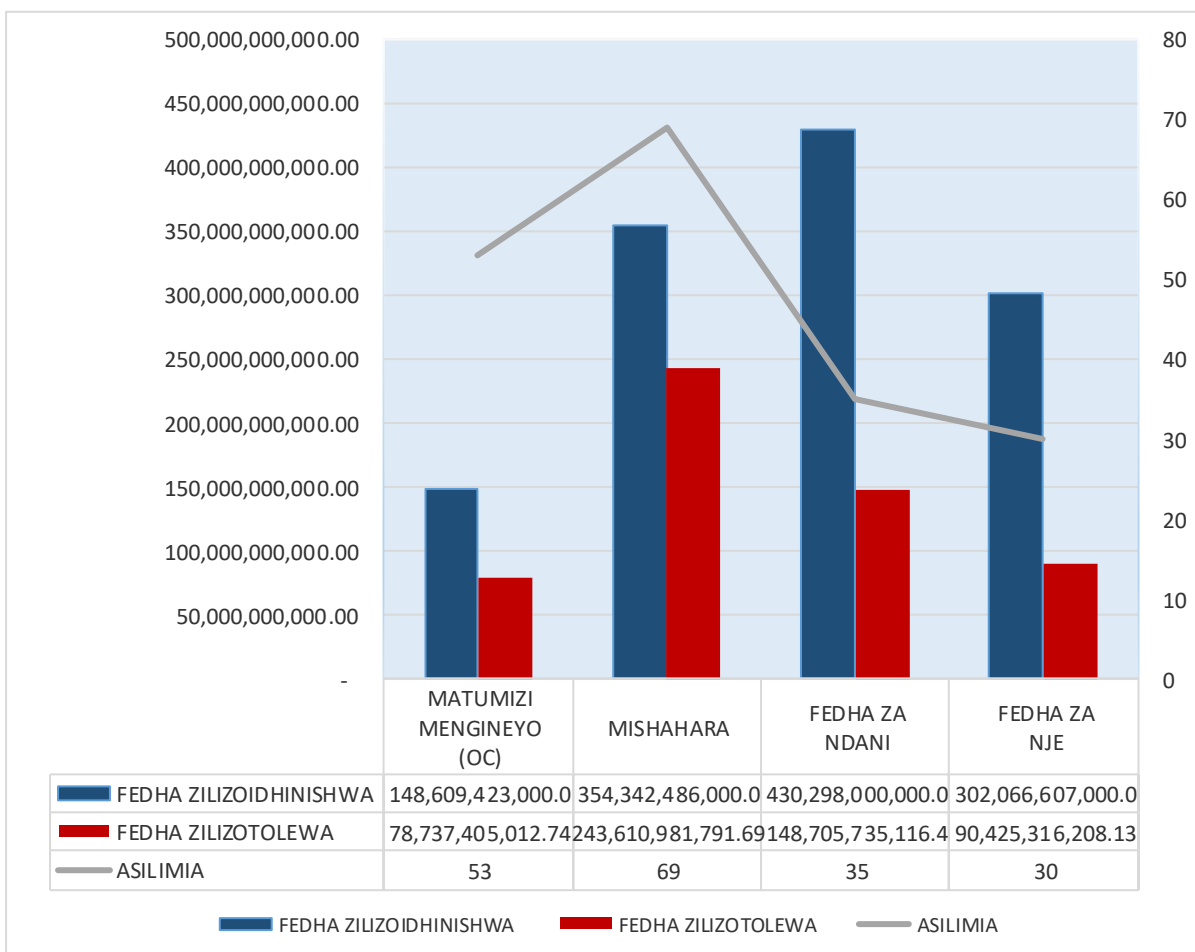
2.5 Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika Bajeti ya mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Afya (Fungu 52) iliidhinishwa jumla

ya **Shilingi 1,235,316,516,000.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 502,951,909,000.00** ambazo ni sawa na **asilimia 41** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 732,364,607,000.00** ambazo ni sawa na **asilimia 59** ni kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa hadi kufikia mwezi Februari, 2024 hali ya utolewaji wa fedha hususan kwa ajili ya miradi ya maendeleo sio ya kuridhisha kwani fedha za ndani kwa ajili ya miradi ya maendeleo zimetolewa kwa **asilimia 35** na fedha za nje zimetolewa **asilimia 30** tu. Kielelezo kifuatacho kinaonesha fedha zilizoidhinishwa na kiasi kilichotolewa.

Kielelezo NA. 2: Mchanganuo wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Februari, 2024

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya, Machi 2024

Mheshimiwa Spika, Kwa mwenendo huu wa utoaji wa fedha, ni dhahiri kuwa kutakuwa na ucheleweshaji wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo jambo ambalo linachelewesha maendeleo kwa wananchi. Ni muhimu sana Serikali kuhakikisha fedha zote zilizoidhinishwa na Bunge zinatolewa kabla ya mwaka wa fedha 2023/2024 kuisha ili kufikia malengo ya utekelezaji wa kila mradi uliokusudiwa.

2.6 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umezingatia miongozo mbalimbali kama vile Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025), Sera ya Afya ya Mwaka 2007, Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26, Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka Mmoja (2024/25), Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020, Mpango Mkakati wa Tano wa Sekta ya Afya (HSSP-V 2021-2026) na Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDG's 2030).

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa mchanganuo wa shughuli za Wizara kwa mwaka wa fedha 2024/2025 kama ifuatavyo: -

2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Makadirio ya makusanyo ya maduhuli ya Wizara ya Afya katika mwaka wa fedha 2024/2025 ni **Shilingi 756,866,060,248.00**. Kielelezo kifuatacho kinaonesha mchanganuo wa makadirio ya makusanyo kutoka katika kila chanzo.

Kielelezo NA. 3: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Fungu 52 kwa Mwaka 2024/2025

CHANZO CHA MAKUSANYO	KIASI
Makao Makuu ya Wizara	70,828,500,189.69
Hospitali za Rufaa za Mikoa	134,171,499,810.31
Taasisi, Hospitali za Taifa, Maalum na Kanda	551,866,060,248.00
JUMLA	756,866,060,248.00

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini ongezeko la makadirio ya makusanyo kwa mwaka 2024/2025 ambapo zimeongezeka **Shilingi 79,244,891,857.00** sawa na ongezeko la **asilimia 12** ukilinganisha na makadirio ya makusanyo ya maduhuli kwa mwaka 2023/2024. Aidha, kwa upande wa makadirio ya makusanyo ya maduhuli kutoka Makao Makuu ya Wizara kuna upungufu wa **asilimia 20**, makadirio ya makusanyo ya maduhuli kutoka hospitali za rufaa za Mikoa yameongezeka kwa **asilimia 20** na makadirio ya makusanyo ya Taasisi yameongezeka kwa **asilimia 16** ukilinganisha na makadirio ya makusanyo ya mwaka 2023/2024.

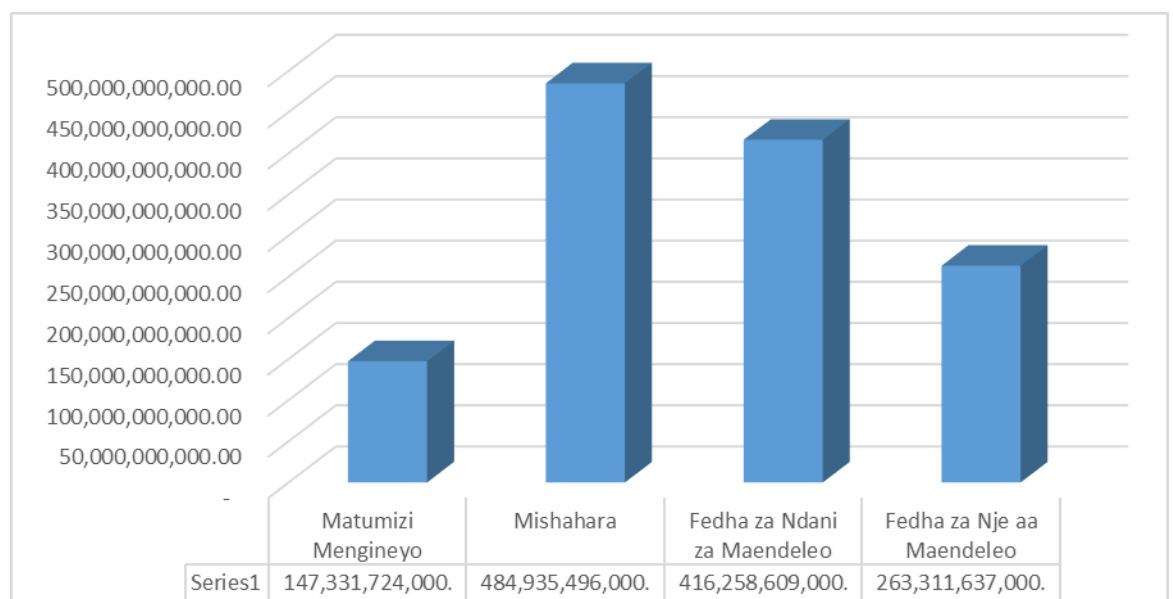
Mheshimiwa Spika, Kamati inasisitiza Wizara ya Afya kuendelea kusimamia makusanyo, na pia Serikali kuhakikisha inakuwa na mifumo imara ya ukusanyaji wa maduhuli ili kuzuia uvujaji wa mapato.

2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka 2024/2025 Bajeti Kuu ya Serikali ni **Shilingi Bilioni 49,345.7** ambapo fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa ajili ya Wizara ya Afya (Fungu 52) ni **Shilingi 1,311,837,466,000.00** sawa na **asilimia 2.6** ya Bajeti ya Taifa. Kati ya fedha zinazoombwa kwa ajili ya Wizara ya Afya **Shilingi 632,267,220,000.00** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 679,570,246,000.00** kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Mchanganuo wa fedha zinazoombwa kwa ajili ya Wizara ya Afya unaonekana katika kielelezo namba 4.

Kielelezo NA. 4: Fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

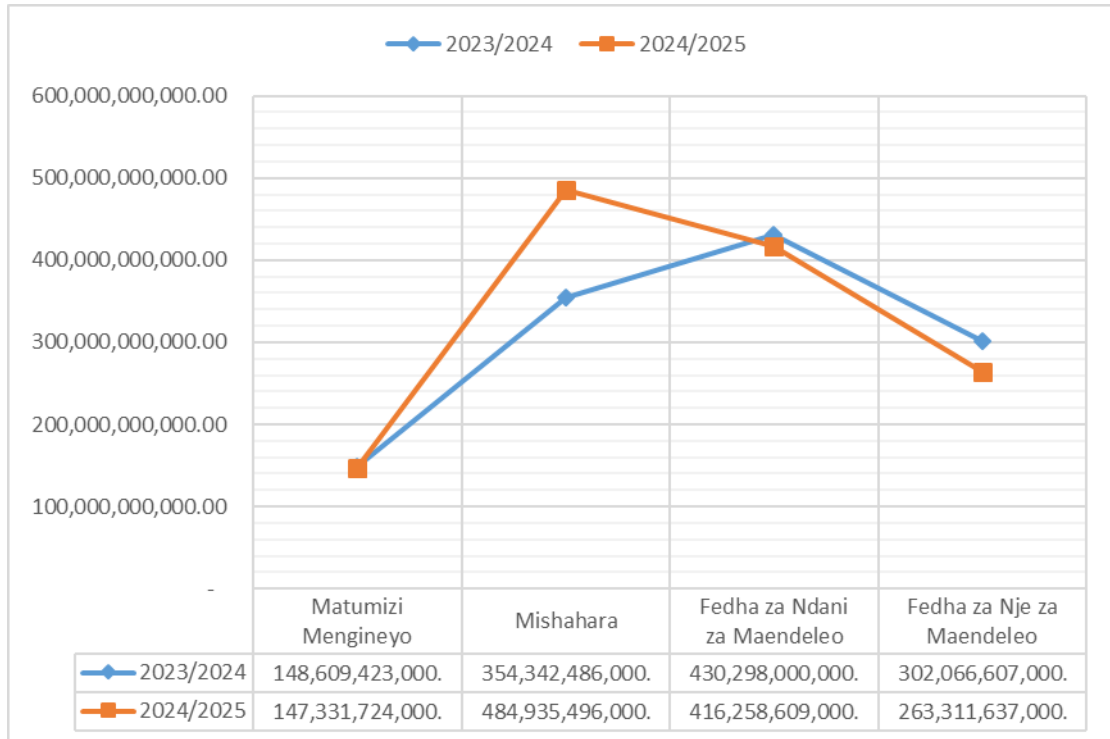

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini ongezeko la fedha zinazoombwa kwa ajili ya bajeti ya Wizara ya Afya kwa mwaka 2024/2025. Fedha zilizoongezeka ni **Shilingi 76,520,950,000.00** ambazo ni sawa na ongezeko la **asilimia 6** ukilinganisha na fedha zilizoidhinishwa mwaka 2023/2024. Hata hivyo, ongezeko hilo lipo katika Fedha za Matumizi ya Kawaida ambazo zimeongezeka kwa **asilimia 25.7** ukilinganisha na mwaka wa fedha uliopita 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, Ongezeko la Fedha za Matumizi ya Kawaida linahusu Mishahara ya Watumishi ambayo imeongezeka kwa **asilimia 37**. Aidha, Fedha za Matumizi Mengineyo zimepungua kwa **asilimia 0.9** na Fedha za Miradi ya Maendeleo zimepungua kwa **asilima 7** ambapo fedha za ndani zimepungua kwa **asilimia 3** na fedha za nje zimepungua kwa **asilimia 12.8**.

Kielelezo NA. 5: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na 2024/2025

Chanzo: *Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2024/2025*

Mheshimiwa Spika, Ni rai ya Kamati kuwa, Serikali ione haja ya kuongeza kiasi cha fedha kinachotengwa kwa ajili ya Wizara ya Afya ili kuongeza kasi ya kuboresha Sekta hii muhimu inayogusa maisha ya kila Mtanzania. Aidha, fedha zote zitolewe kwa wakati ili kutimiza malengo yaliyowekwa kwa mwaka wa fedha husika.

2.6.3 Bohari Kuu ya Dawa (MSD)

Mheshimiwa Spika, Bohari Kuu ya Dawa imekasimiwa majukumu ya msingi ambayo ni Uzalishaji, Ununuzi, Utunzaji na Usambazaji wa bidhaa za Afya kwenda kwenye vituo vya umma vya kutolea huduma za Afya na vile vya binafsi vilivyoidhinishwa na Wizara ya Afya. Katika uchambuzi wa

Taarifa ya Utendaji ya Bohari ya Kuu ya Dawa, Kamati imebaini changamoto ya mtaji, ambapo katika mwaka wa fedha 2022/23, ombi la mtaji liliwasilishwa kupitia Wizara ya Afya.

Mheshimiwa Spika, Mtaji unaoombwa ni **Shilingi bilioni 561.5** kwa mchanganuo kuwa, **Shilingi bilioni 204** zinahitajika kuwezesha ununuzi wa bidhaa za Afya, **Shilingi bilioni 66.9** kwa ajili ya ujenzi wa Maghala, **Shilingi bilioni 100.46** kwa ajili ya ujenzi wa Viwanda na **Shilingi bilioni 191** kwa ajili ya malipo ya madeni ya washitiri na vituo vya kutolea huduma.

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wake Kamati imebaini kuwa, ikiwa kiasi hiki cha mtaji kitapatikana kitaiwezesha Bohari Kuu ya Dawa kununua mahitaji yote ya bidhaa za Afya bila kusubiri fedha za vituo vya kutolea huduma za Afya. Hivyo, ipo haja ya Serikali kutoa mtaji kwa Bohari Kuu ya Dawa ili kuleta ufanisi.

2.6.4 Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Mheshimiwa Spika, Katika utekelezaji wa shughuli za Kamati imebainika uwepo wa changamoto inayokabili uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya. Changamoto hiyo imesababisha mvutano na kusuasua kwa ushirikiano kati ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Sekta Binafsi ya Afya. Hata hivyo, Kamati imebaini changamoto hizo zinasababishwa na mambo yafuatayo; -

- a) Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya Sura Namba 395 kutokutambua uwepo wa Sekta binafsi ya Afya kama mnufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya;
- b) Kutoruhusu vituo binafsi vya kutolea huduma za Afya kutumia mfumo wa kuchangia huduma za Afya (*Co-payment*) kwa wanufaika wa NHIF, wakati mfumo huo unaruhusiwa kwa vituo vya kutolea huduma vya umma tu;
- c) Kukosekana kwa chombo huru na cha kudumu kinachoratibu na kusimamia bei za huduma za Afya;
- d) Kutokuzingatiwa kwa maoni ya Wadau wa Sekta ya Afya kuhusu kitita kipya cha bei za huduma za Afya.

Mheshimiwa Spika, Kufuatia changamoto hizo, Kamati inaona ipo haja ya Serikali kutafuta ufumbuzi kwa haraka ili wananchi ambao ni wanufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) waweze kuendelea kupata huduma za Afya bora katika vituo vya kutolea huduma za Afya wanavyopendelea.

2.6.5 Huduma za Matibabu ya Kibingwa na Ubingwa Bobezi

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wizara ya Afya imeendelea kuimarisha kwa kiwango kikubwa uwekezaji katika utoaji na upatikanaji wa huduma za Afya nchini ikiwemo huduma za matibabu ya Kibingwa na Ubingwa bobezi zinazotolewa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa,

Hospitali za Rufaa za Kanda na Hospitali maalumu za Kitaifa. Huduma hizo za matibabu ya Kibingwa na Ubingwa bobezi zinajumuisha uanzishaji wa huduma ya uvunaji, utunzaji na upandikizaji wa chembechembe na viungo vya mwili wa binadamu zinazolenga kusaidia na kuokoa maisha ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, Uanzishaji wa huduma hii unawarahisishia wananchi wenye mahitaji kupata huduma hii ndani ya nchi ambapo gharama si kubwa ukilinganisha na gharama za kupata matibabu hayo nje ya nchi kama ilivyokuwa awali. Aidha, upatikanaji wa huduma hii utachangia kuongeza mapato ndani ya nchi kwa kuwa gharama za matibabu ambazo zingelipwa nje ya nchi sasa zitabaki ndani ya nchi. Vilevile, uanzishwaji wa huduma hii unachochea tiba utalii ambapo watu kutoka nchi nyingine hutembelea nchini kwa lengo la kupata matibabu jambo linalochangia kukua kwa tiba utalii.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia umuhimu na faida za utolewaji wa huduma hizi nchini, ni muhimu sasa Serikali iimarisha na iweke mazingira mazuri ya utoaji na upatikanaji wa huduma kwa kuhakikisha kunakuwepo na Sheria zinazosimamia utoaji wa huduma ya uvunaji, utunzaji na upandikizaji wa chembechembe na viungo vya mwili wa binadamu.

2.6.6 Uwekezaji wa Viwanda vya Kuzalisha Bidhaa za Dawa

Mheshimiwa Spika, Azma ya Serikali Kama ilivyotamkwa katika Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi 2020 – 2025 ni kuweka mazingira wezeshi kwa wawekezaji/sekta binafsi kujenga viwanda vya kuzalisha dawa na vifaa tiba nchini. Kamati imebaini kuwepo kwa maendeleo makubwa yaliyofanywa na Serikali kupitia Wizara ya Afya ambapo sekta binafsi imewekeza kwa kiwango kikubwa kwa kuanzisha viwanda vya kuzalisha bidhaa za dawa ambavyo vimechochea upatikanaji wa bidhaa za dawa nchini.

Mheshimiwa Spika, Licha ya Serikali kuendelea kuweka mazingira wezeshi kwa ajili ya uzalishaji wa bidhaa za dawa nchini bado kumekuwepo na changamoto mbalimbali zinazoathiri uzalishaji wa bidhaa hizo na uwekezaji kwa ujumla. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo; -

- a) Bohari Kuu ya Dawa kuchelewesha malipo ya fedha kwa wazalishaji wa bidhaa za dawa;
- b) Kuwepo kwa Mamlaka nyingi za udhibiti wa bidhaa za dawa na malighafi za kutengeneza bidhaa za dawa, kwa Mfano, Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba - TMDA, Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania-TAEC, Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali-GCLA, Bodi ya Sukari Tanzania-SBT, Shirika la Viwango Tanzania-TBS na Wakala wa Vipimo-WMA;

- c) Uwepo wa utitiri wa kodi wakati wa uingizaji wa malighafi za kuzalisha bidhaa za dawa na baada ya kuzalisha bidhaa za dawa;
- d) Kukosekana kwa masoko ya uhakika ndani ya nchi kutokana na ushindani mkubwa wa bidhaa za dawa kutoka nje ya nchi ambapo bidhaa hizo huuzwa kwa bei ya chini. Mfano bidhaa za dawa kutoka India na China; na
- e) Kukosekana kwa nishati (umeme) ya uhakika viwandani jambo linalosababisha shughuli za uzalishaji kusimama kwa saa kadhaa.

Mheshimiwa Spika, Ili kuendelea kulinda wawekezaji wa ndani na kuboresha mazingira ambayo yatafutia wawekezaji wengi zaidi, ni vema Serikali kutafuta ufumbuzi kwa haraka na kutatua changamoto zote zinazowakabili wawekezaji hao ili kuweza kuimarisha zaidi uzalishaji na upatikanaji wa bidhaa za dawa nchini.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI KAMATI

Mheshimiwa Spika, Baada ya uchambuzi wa Bajeti kwa kuzingatia Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya mwaka wa fedha 2023/2024 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka 2024/2025 kwa Wizara ya Afya (Fungu 52), sasa naomba kutoa maoni na ushauri wa Kamati kwa lengo la kuboresha utendaji kazi wa Wizara hii.

3.1 Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Serikali itoe fedha zilizoidhinishwa na Bunge kwa wakati kwa ajili ya kutekeleza na kukamilisha miradi ya Maendeleo kwa mwaka 2023/2024.

3.2 Uhaba wa Rasilimali Watu

Serikali kwa kuzingatia umuhimu wa sekta ya afya nchini iendelee kutoa vibali vya Ajira vinavyokidhi mahitaji halisi ya Hospitali na Taasisi zote za Afya ili kuwa na wataalam wa kutosha na kufanikisha upatikanaji na utoaji wa huduma bora za Afya.

3.3 Ufinyu wa Maeneo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa

Serikali ipanue maeneo ya Hospitali za Rufaa za Mikoa kwa ajili ya kuongeza miundombinu mipya katika Hospitali

hizo ili kuimarisha utoaji wa huduma za Afya na kuweza kukidhi mahitaji ya wananchi wanaohitaji huduma katika maeneo hayo.

3.4 Uboreshaji wa Huduma za Afya Hospitalini

Ili kuboresha huduma za Afya Hospitalini, Kamati inashauri yafuatayo: -

- a) Serikali iboreshe vitengo vya huduma kwa wateja (*Customer Care Services*) katika Hospitali zote nchini; na
- b) Serikali iboreshe vitengo vya TEHAMA katika Hospitali zote nchini ili kuimarisha matumizi ya Mifumo inayorahisha utoaji wa huduma za Afya kama vile Mifumo ya malipo na Mifumo ya taarifa za matibabu ya wagonjwa.

3.5 Changamoto ya Uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Ili kuboresha utendaji Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) pamoja na kuondoa mvutano uliopo baina ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Sekta Binafsi ya Afya, Kamati inashauri yafuatayo: -

- a) Serikali ianze mchakato wa kurekebisha Sheria ya NHIF, Sura Namba 395 ili kuitambua Sekta Binafsi ya Afya ambayo ni mdau muhimu wa Afya;
- b) Serikali ilipe madeni yote inayodaiwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) ili kutokukwamisha shughuli za uendeshaji wa Mfuko huo;

- c) Serikali ianzishe chombo huru mahsusi na cha kudumu kitakachoratibu na kusimamia bei za huduma za Afya (*Health Services Pricing Board*) ambacho kitajumuisha wajumbe kutoka sekta ya umma na sekta binafsi;
- d) Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA) iwezeshe kisheria kwa kuwekewa Kanuni chini ya Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote ili kuipa mamlaka ya kudhibiti utoaji wa huduma za Bima ya Afya nchini;
- e) Vituo binafsi vya kutolea huduma za Afya viruhusiwe kuwa na utaratibu wa mgonjwa kuchangia huduma (*co-payment*) ambapo wamiliki wa kadi za NHIF watatakiwa kulipa kwa pesa taslimu gharama zinazozidi kiwango cha kitita kinachochangiwa na NHIF;
- f) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya uimarishe mifumo ya TEHAMA ili kukabiliana na changamoto ya ucheleweshaji wa malipo na kudhibiti udanganyifu;
- g) Tathmini ya kina iendelee kufanyika kuhusu kitita kipya cha bei za huduma za Afya na kuhakikisha kitita kipya kinazingatia maoni na makubaliano ya Wadau wote wa Sekta ya Afya kutoka sekta ya umma na binafsi;
- h) NHIF ianzishe Kamati ya wataalam ambao watakuwa wanapitia malalamiko ya kitaaluma yanayowasilishwa na vituo vya kutolea huduma au

wataalam kuhusu Bima ya Afya (*Technical/Expert Review Committee*); Vilevile Kamati hii ishughulikie madai yanayokataliwa kulipwa (*rejection*) kwa vituo vya kutolea huduma za Afya ili kupunguza malalamiko ya watoa huduma;

- i) Serikali iunde Kamati maalum ya kitaalamu ya kupitisha na kutoa mwongozo wa aina za dawa, vifaa tiba na teknolojia za tiba (*Health Technology Assessment Committee*) zinazotakiwa kutumika katika utoaji wa huduma za Afya.

3.6 Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote

Kamati inaendelea kuisitiza kwamba, Serikali ikamilishe mchakato wa kufanya tathmini ya vyanzo na viwango vya fedha kwa ajili ya mfuko wa kugharamia watu wasio na uwezo kupitia Sheria ya Bima ya Afya kwa wote.

3.7 Ucheleweshaji wa Malipo ya Fedha za Huduma za Afya kutoka kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) ulipe kwa wakati madai ya fedha za huduma za Afya kwa vituo vya kutolea huduma za Afya vinavyoudai Mfuko huo ili kutokukwamisha utoaji wa huduma bora za Afya katika vituo hivyo.

3.8 Ukosefu wa Mtaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD)

Serikali itoe mtaji wa **Shilingi bilioni 561.5** kwa Bohari Kuu ya Dawa (MSD) ili kuboresha upatikanaji wa bidhaa za Afya, kusaidia uwekezaji kwenye viwanda na kuongeza

uwezo wa kuhifadhi bidhaa za Afya kwa kujenga maghala ya kutosha.

3.9 Uimarishaji wa Viwanda vya kuzalisha Bidhaa za Dawa

Ili uwekezaji wa viwanda vya kuzalisha bidhaa za dawa uweze kuleta tija kwa wataanzania, Kamati inashauri yafuatayo; -

- a) Bohari Kuu ya Dawa (MSD) ilipe kwa wakati fedha inazodaiwa na viwanda vya uzalishaji wa bidhaa za dawa;
- b) Serikali itoe msamaha wa kodi kwa malighafi zinazoingizwa nchini kwa ajili ya kuzalisha bidhaa za dawa;
- c) Serikali iongeze kodi kwa bidhaa za dawa zinazotoka nje ya nchi ambazo zinazalishwa na viwanda vya ndani; na
- d) Serikali ihakikishe upatikanaji wa nishati (umeme) ya uhakika hasa kwenye maeneo ya viwanda.

3.10 Uvunaji, Utunzaji na Upandikizaji wa Chembechembe na Viungo vya Mwili wa Binadamu

Serikali ikamilishe Utungaji wa Sheria ya Uvunaji, Utunzaji na Upandikizaji wa chembechembe na viungo vya binadamu ili kuweka namna nzuri ya utoaji wa huduma hii kwa wananchi.

3.11 Usajili wa Vituo vya kutolea huduma za Afya

Serikali iunde bodi moja ya usajili wa vituo vya kutolea huduma za Afya nchini. Hatua hii itaweka ulazima wa vituo vya kutolea huduma za Afya vinavyomilikiwa na Serikali kusajiliwa na kukidhi vigezo kabla ya kuanza kutoa huduma.

3.12 Ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi katika huduma za Afya (*Public Private Partnership – PPP*)

Serikali iimarishe usimamizi na ifanye mapitio ya mikataba ya utoaji wa huduma za Afya baina yake na Taasisi zisizo za kiserikali zinazotoa huduma za Afya ili kuimarisha uhusiano na ushirikiano baina yake na Taasisi hizo.

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Napenda kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha Taarifa ya Kamati mbele ya Bunge lako Tukufu. Vilevile, napenda kukupongeza kwa namna unavyoliongoza Bunge letu kwa umahiri mkubwa. Aidha, namshukuru Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa Utekelezaji mzuri wa majukumu yao.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee nawashukuru sana Mheshimiwa Umy Ally Mwalimu (Mb)-Waziri wa Afya pamoja na Mheshimiwa Dkt. Godwin Oloyce Mollel (Mb)-Naibu Waziri wa Afya kwa ushirikiano wanaoipa Kamati wakati wote. Aidha, namshukuru Katibu Mkuu wa

Wizara ya Afya, Dkt. John Jingu, Naibu Katibu Mkuu Dkt. Grace Maghembe na Mganga Mkuu wa Serikali Prof. Tumaini Joseph Nagu pamoja na watendaji wote wa Wizara na Taasisi zake kwa ushirikiano mkubwa ambao wamekuwa wakiipa Kamati wakati inapotekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, Kipekee nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI pamoja na Mheshimiwa Dkt. Faustin Engelbert Ndugulile, (Mb)-Makamu Mwenyekiti wa Kamati kwa ushirikiano mzuri ambao wananipa wakati wote wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Wajumbe hawa wameshiriki kikamilifu katika uchambuzi wa Bajeti na kuhakikisha wanahoji ili kupata ufafanuzi wa kina wa masuala mbalimbali ambayo yamesaidia sana katika uandishi wa Taarifa hii. Nawapongeza sana na naomba kuwatambua kwa majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb - **MWENYEKITI**
2. Mhe. Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile, Mb - **M/MKITI**
3. Mhe. Aysharose Ndogholi Mattembe, Mb Mjumbe
4. Mhe. Bernadeta Kasabago Mushashu, Mb “
5. Mhe. Cecil David Mwambe, Mb “
6. Mhe. Christopher Olonyokie Ole-Sendeka, Mb “
7. Mhe. Dkt. Christine Christopher Mnzava, Mb “
8. Mhe. Dkt. Hamisi Andrea Kigwangalla, Mb “
9. Mhe. Elibariki Emmanuel Kingu, Mb “
10. Mhe. George Ranwell Mwenisongole, Mb “

11. Mhe. Kassim Hassan Haji, Mb “
12. Mhe. Hassan Seleman Mtenga, Mb “
13. Mhe. Josephine Johnson Genzabuke, Mb “
14. Mhe. Juliana Daniel Shonza, Mb “
15. Mhe. Khalifa Mohamed Issa, Mb “
16. Mhe. Mohamed Lujuo Monni, Mb “
17. Mhe. Mrisho Mashaka Gambo, Mb “
18. Mhe. Seif Salum Seif, Mb “
19. Mhe. Shamsia Azizi Mtamba, Mb “
20. Mhe. Zubeida Khamis Shaib, Mb “
21. Mhe. Agness Mathew Marwa, Mb “
22. Mhe. Jacqueline Andrew Kainja, Mb “

Mheshimiwa Spika, Napenda kuwashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya Uongozi wa Katibu wa Bunge Ndugu. Nanelwa J. Mwihambi, *ndc* kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vyema na kuhakikisha shughuli zote za Kamati zinatekelezwa kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, Baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 kiasi cha Shilingi 1,311,837,466,000.00 kama yalivyoombwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Stanslaus H. Nyongo (Mb),

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
AFYA NA MASUALA YA UKIMWI**

13 Mei, 2024

YALIYOMO

Ukurasa

YALIYOMO	i
VIELELEZO	ii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
SEHEMU YA PILI	2
2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025	2
2.1 Mambo Yaliyozingatiwa Wakati wa Uchambuzi	2
2.2 Ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2023/2024	3
2.3 Utekelezaji wa Ushauri uliotolewa na Kamati Mwaka 2023/2024	6
2.4 Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	6
2.5 Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024	8
2.6 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	10
2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2024/2025	10
2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	12
2.6.3 Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	14
2.6.4 Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	15
2.6.5 Huduma za Matibabu ya Kibingwa na Ubingwa Bobezi	16
2.6.6 Uwekezaji wa Viwanda vya kuzalisha Bidhaa za Dawa	18
SEHEMU YA TATU	20
3.0 MAONI NA USHAURI KAMATI	20
3.1 Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024	20
3.2 Uhaba wa Rasilimali Watu	20
3.3 Ufinyu wa Maeneo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa	20
3.4 Uboreshaji wa Huduma za Afya Hospitalini	21
3.5 Changamoto ya Uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	21
3.6 Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote	23
3.7 Ucheleweshaji wa Malipo ya Fedha za Huduma za Afya kutoka kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	23
3.8 Ukosefu wa Mtaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	23
3.9 Uimarishaji wa Viwanda vya kuzalisha Bidhaa za Dawa	24
3.10 Uvunaji, Utunzaji na Upandikizaji wa Chembechembe na Viungo vya Mwili wa Binadamu	24
3.11 Usajili wa Vituo vya kutolea huduma za Afya	25
3.12 Ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi katika huduma za Afya (<i>Public Private Partnership – PPP</i>)	25
4.0 HITIMISHO	26

VIELELEZO

Kielelezo NA. 1: Hali ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Kipindi cha Mwaka 2023/2024	7
Kielelezo NA. 2: Mchanganuo wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Februari, 2024	9
Kielelezo NA. 3: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Fungu 52 kwa Mwaka 2024/2025	11
Kielelezo NA. 4: Fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	12
Kielelezo NA. 5: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na 2024/2025	14

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 naomba kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu, Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, pamoja na Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu tatu (3) zifuatazo: -

- (a) **Sehemu ya Kwanza** - Utangulizi;
- (b) **Sehemu ya Pili** - Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025; na
- (c) **Sehemu ya Tatu** - Maoni na Ushauri wa Kamati.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025

2.1 Mambo Yaliyozingatwa Wakati wa Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Ili kuliwezesha Bunge kufuatilia Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na kushauri ipasavyo kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, Kamati ilifanya uchambuzi kwa kuzingatia mambo makuu matatu (3) ambayo ni: -

- (i) Taarifa ya Utekelezaji wa Ushauri wa Kamati kuhusu Bajeti ya Wizara ya Afya uliotolewa Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- (ii) Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na
- (iii) Taarifa ya Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla, uchambuzi huu ulilenga kuliwezesha Bunge kujiridhisha na utekelezaji wa mipango na mwenendo wa matumizi ikilinganishwa na madhumuni ya Bunge kuidhinisha bajeti husika.

2.2 Ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Kwa Mujibu wa Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Bunge, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI ilitembelea na kukagua utekelezaji wa baadhi ya Miradi ya Maendeleo inayosimamiwa na Wizara ya Afya.

Mheshimiwa Spika, Jumla ya Miradi mitatu (3) ilitembelewa na kukaguliwa katika Mkoa wa Mwanza na Geita lengo likiwa ni kujiridhisha na mwenendo wa utekelezaji wa Miradi hiyo na kupima endapo utekelezaji wake utaweza kuyafikia malengo yaliyokusudiwa na kuleta tija kwa wananchi. Miradi hiyo ni pamoja na ununuzi wa vifaa tiba vya matibabu ya ugonjwa wa saratani katika Hospitali ya Kanda ya Ziwa - Bugando; Ujenzi wa wodi ya huduma za Mama na Mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza - Sekou Toure; na Ujenzi wa jengo la Kuhifadhia Maiti (*Mortuary*), jengo la kusubiria Miili ya Marehemu (*Waiting Area*), jengo la kufulia (*Laundry*), jengo la Jenereta (*Power House*), jengo la kutakasia vifaa tiba (*Central Sterelization Supply Department*) na njia inayounganisha majengo hayo (*Walkway*) katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda - Chato.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulijulisha Bunge kuwa, katika miradi hiyo iliyokaguliwa, miradi miwili (2) imepokea fedha kwa ajili ya kuanza utekelezaji na mradi mmoja (1) wa

ununuzi wa vifaa tiba vya matibabu ya ugonjwa wa saratani katika Hospitali ya Kanda ya Ziwa - Bugando haukupokea fedha yoyote hadi kufikia mwezi Machi, 2024 hivyo kuchelewa kuanza kwa mradi huo ambao ulitegemewa kuboresha kwa kiasi kikubwa upatikanaji wa huduma za matibabu ya ugonjwa wa saratani katika maeneo ya Kanda ya Ziwa na Mikoa ya jirani.

2.2.1 Yatokanayo na Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Kufuatia ukaguzi wa miradi hiyo, Kamati ilibaini mambo yafuatayo: -

- (a) Fedha za miradi kutolewa kwa kuchelewa licha ya mwaka wa fedha kuelekea ukingoni;
- (b) Fedha kutolewa kwa kiwango kidogo chini ya asilimia 50 hadi kufikia mwezi Machi, 2024;
- (c) Ufinyu wa maeneo ya Hospitali za Rufaa za Mikoa ikiwemo Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza – Sekou Toure ikilinganishwa na mahitaji ya miundombinu inayotakiwa kujengwa kwa ajili ya kuboresha huduma za Afya;
- (d) Uhaba wa rasilimali watu katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na Hospitali za Rufaa za Kanda ikiwemo Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Bugando.

- (e) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) kukataa baadhi ya madai ya fedha za malipo ya huduma za matibabu. Mfano, katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando kwa mwezi Oktoba hadi Disemba, 2023 madai yaliyokataliwa ni **shilingi 2,411,013,905.00** sawa na **asilimia 20** ya madai yote yaliyowasilishwa kwa miezi hiyo mitatu.
- (f) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) kuchelewesha fedha za malipo ya huduma za matibabu kwa vituo vya kutolea huduma za Afya. Mfano Katika kipindi cha kuanzia Januari hadi Machi, Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Chato inadai kiasi cha **Shilingi 377,503,452.00** na kipindi cha kuanzia Disemba hadi Machi, Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando inadai kiasi cha Shilingi Bilioni 12.

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla imebainika kuwa mwenendo wa utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo si wa kuridhisha ikilinganishwa na muda uliobaki wa miezi miwili tu kwa mwaka wa fedha wa utekelezaji wa miradi hiyo kuisha. Hali hii itasababisha miradi kutokukamilika ndani ya muda uliopangwa na kutokuyafikia matarajio ya wananchi ya kupata huduma bora zilizokusudiwa. Vile vile kusababisha mabadiliko katika gharama za utekelezaji wa miradi hiyo endapo haitatekelezwa ndani ya muda uliopangwa.

2.3 Utekelezaji wa Ushauri uliotolewa na Kamati Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika Taarifa ya Kamati iliyowasilishwa Bungeni kuhusu Bajeti ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024. Kamati ilitoa Ushauri katika maeneo Kumi na Nane (18). Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, kwa kiasi, Serikali imetekeleza ushauri wa Kamati na ushauri mwingine bado unaendelea kutekelezwa. Aidha, kwa maeneo ambayo bado hayajatekelezwa kikamilifu, Kamati inaendelea kuyasisitiza katika Taarifa hii.

2.4 Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wa Kamati wa Fungu 52 makadirio ya Wizara yalikuwa ni kukusanya maduhuli ya **Shilingi 677,621,168,391.00** kutoka katika vyanzo mbalimbali vilivyobainishwa, hadi kufikia mwezi Februari, 2024 jumla ya **Shilingi 420,085,359,638.86** zilikusanywa sawa na **asilimia 62** ya lengo la makusanyo.

Mheshimiwa Spika, Imebainika kuwa katika vyanzo vya maduhuli vilivyobainishwa na Wizara, chanzo cha hospitali za Kanda, Maalum, Taifa, pamoja na Taasisi zilizo chini ya Wizara ndicho kinachangia kwa kiasi kikubwa ikiwa ni mchango wa **Shilingi 477,621,168,391.00** ikilinganishwa na vyanzo vingine vilivyobainishwa. Aidha, hadi mwezi Februari, 2024 chanzo hicho kimekusanya **Shilingi 302,377,528,252.25** sawa na **asilimia 63** ya

lengo la chanzo hicho. Kielelezo kifuatacho kinaonesha mchangano wa makusanyo ya maduhuli.

Kielelezo NA. 1: Hali ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Kipindi cha Mwaka 2023/2024

NA	CHANZO CHA MAKUSANYO	KIASI KILICHODHINISHWA KUKUSANYWA	KIASI KILICHOKUSANYWA	ASILIMIA (%)
1.	Makao Makuu ya Wizara	88,414,775,177.00	36,762,671,134.5 1	42
2.	Hospitali za Rufaa za Mikoa	111,585,224,823.00	80,945,160,252.2 5	73
3.	Taasisi zilizo chini ya Wizara	477,621,168,390.95	302,377,528,252. 25	63
JUMLA		677,621,168,390.95	420,085,359,638. 86	62

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti (Fungu 52) kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Februari 2024

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla hali ya makusanyo ni ya kuridhisha isipokuwa kwa upande wa Makao Makuu ya Wizara ambapo kiwango cha makusanyo kipo chini kwani makusanyo yake ni **asilimia 42** ilhali ilipaswa kuwa imekusanya angalau **asilimia 66** mpaka mwezi Februari 2024.

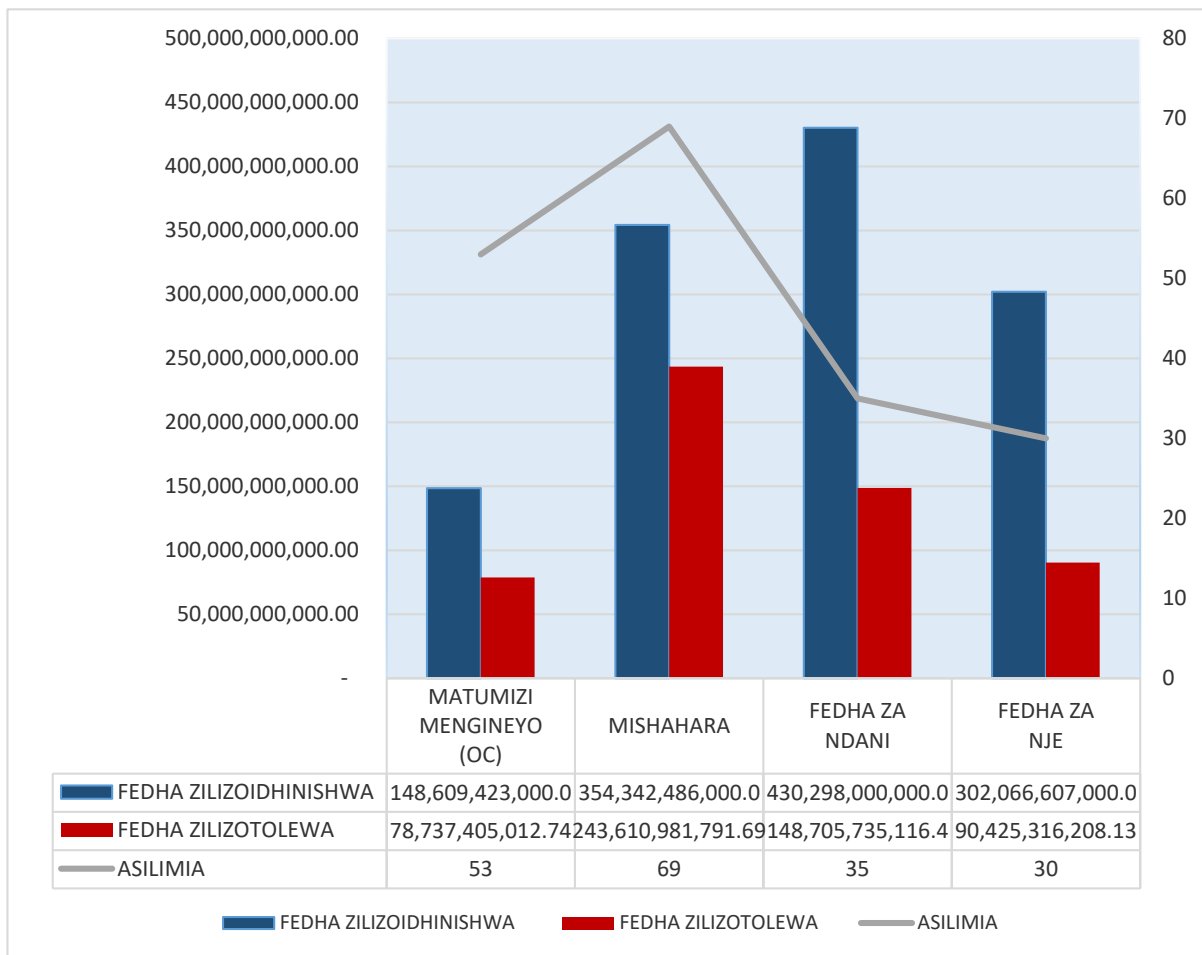
Mheshimiwa Spika, Ni imani ya Kamati kuwa, hadi kufikia mwisho wa mwaka wa fedha mwezi Juni, 2024 mapato yaliyoidhinishwa kukusanywa katika mwaka wa fedha 2023/2024 yatakuwa yamekusanywa kwa ukamilifu wake.

2.5 Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika Bajeti ya mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Afya (Fungu 52) iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 1,235,316,516,000.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 502,951,909,000.00** ambazo ni sawa na **asilimia 41** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 732, 364,607,000.00** ambazo ni sawa na **asilimia 59** ni kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa hadi kufikia mwezi Februari, 2024 hali ya utolewaji wa fedha hususan kwa ajili ya miradi ya maendeleo sio ya kuridhisha kwani fedha za ndani kwa ajili ya miradi ya maendeleo zimetolewa kwa **asilimia 35** na fedha za nje zimetolewa **asilimia 30** tu. Kielelezo kifuatacho kinaonesha fedha zilizo idhinishwa na kiasi kilichotolewa.

Kielelezo NA. 2: Mchanganuo wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Februari, 2024

Chanzo; Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya, Machi 2024

Mheshimiwa Spika, Kwa mwenendo huu wa utoaji wa fedha, ni dhahiri kuwa kutakuwa na ucheleweshaji wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo jambo ambalo linachelewesha maendeleo kwa wananchi. Ni muhimu sana Serikali kuhakikisha fedha zote zilizoidhinishwa na Bunge zinatolewa kabla ya mwaka wa fedha 2023/2024 kuisha ili kufikia malengo ya utekelezaji wa kila mradi uliokusudiwa.

2.6 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umezingatia miongozo mbalimbali kama vile Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025), Sera ya Afya ya Mwaka 2007, Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26, Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka Mmoja (2024/25), Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020, Mpango Mkakati wa Tano wa Sekta ya Afya (HSSP-V 2021-2026) na Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDG's 2030).

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa mchanganuo wa shughuli za Wizara kwa mwaka wa fedha 2024/2025 kama ifuatavyo: -

2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Makadirio ya makusanyo ya maduhuli ya Wizara ya Afya katika mwaka wa fedha 2024/2025 ni **Shilingi 756,866,060,248.00**. Kielelezo kifuatacho kinaonesha mchanganuo wa makadirio ya makusanyo kutoka katika kila chanzo.

Kielelezo NA. 3: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Fungu 52 kwa Mwaka 2024/2025

CHANZO CHA MAKUSANYO	KIASI
Makao Makuu ya Wizara	70,828,500,189.69
Hospitali za Rufaa za Mikoa	134,171,499,810.31
Taasisi,Hospitali za Taifa, Maalum na Kanda	551,866,060,248.00
JUMLA	756,866,060,248.00

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini ongezeko la makadirio ya makusanyo kwa mwaka 2024/2025 ambapo zimeongezeka **Shilingi 79,244,891,857.00** sawa na ongezeko la **asilimia 12** ukilinganisha na makadirio ya makusanyo ya maduhuli kwa mwaka 2023/2024. Aidha, kwa upande wa makadirio ya makusanyo ya maduhuli kutoka Makao Makuu ya Wizara kuna upungufu wa **asilimia 20**, makadirio ya makusanyo ya maduhuli kutoka hospitali za rufaa za Mikoa yameongezeka kwa **asilimia 20** na makadirio ya makusanyo ya Taasisi yameongezeka kwa **asilimia 16** ukilinganisha na makadirio ya makusanyo ya mwaka 2023/2024.

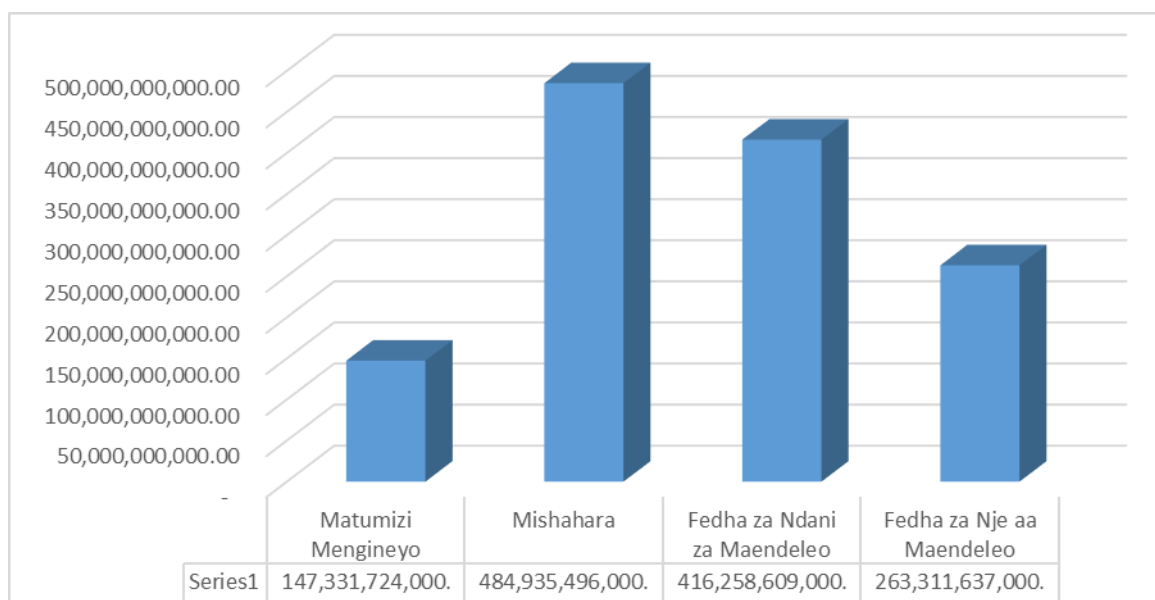
Mheshimiwa Spika, Kamati inasisitiza Wizara ya Afya kuendelea kusimamia makusanyo, na pia Serikali kuhakikisha inakuwa na mifumo imara ya ukusanyaji wa maduhuli ili kuzuia uvujaji wa mapato.

2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka 2024/2025 Bajeti Kuu ya Serikali ni **Shilingi Bilioni 49,345.7** ambapo fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa ajili ya Wizara ya Afya (Fungu 52) ni **Shilingi 1,311,837,466,000.00** sawa na **asilimia 2.6** ya Bajeti ya Taifa. Kati ya fedha zinazoombwa kwa ajili ya Wizara ya Afya **Shilingi 632,267,220,000.00** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 679,570,246,000.00** kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Mchanganuo wa fedha zinazoombwa kwa ajili ya Wizara ya Afya unaonekana katika kielelezo namba 4.

Kielelezo NA. 4: Fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

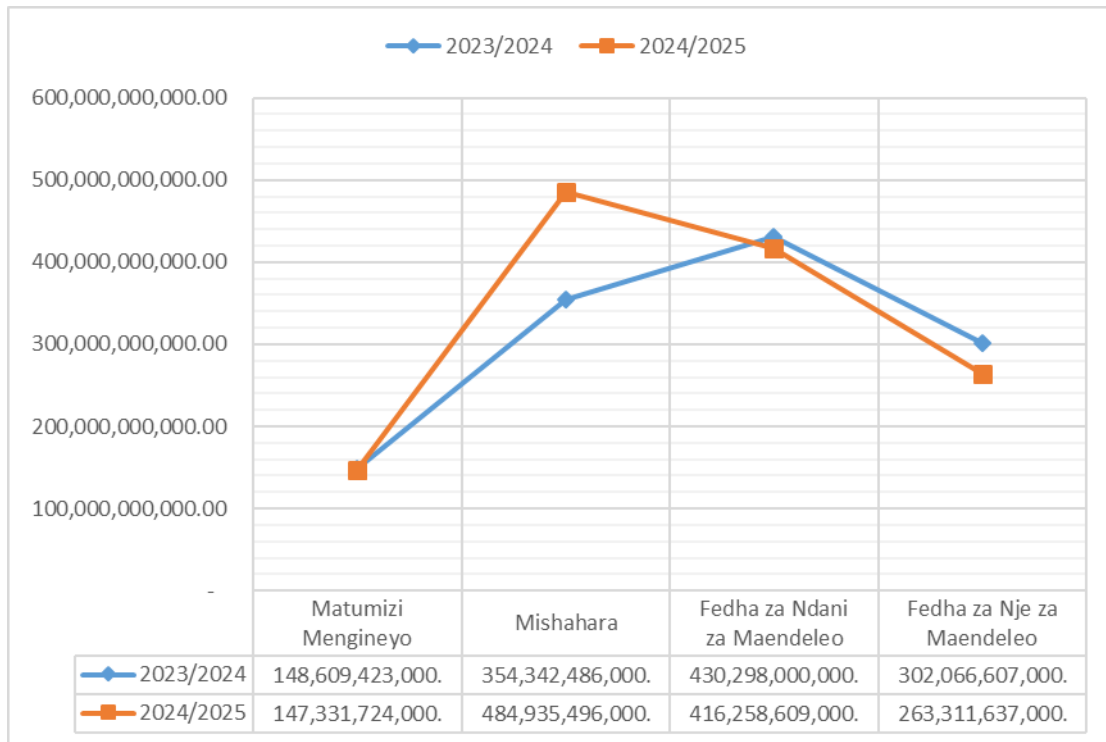

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini ongezeko la fedha zinazoombwa kwa ajili ya bajeti ya Wizara ya Afya kwa mwaka 2024/2025. Fedha zilizoongezeka ni **Shilingi 76,520,950,000.00** ambazo ni sawa na ongezeko la **asilimia 6** ukilinganisha na fedha zilizoidhinishwa mwaka 2023/2024. Hata hivyo, ongezeko hilo lipo katika Fedha za Matumizi ya Kawaida ambazo zimeongezeka kwa **asilimia 25.7** ukilinganisha na mwaka wa fedha uliopita 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, Ongezeko la Fedha za Matumizi ya Kawaida linahusu Mishahara ya Watumishi ambayo imeongezeka kwa **asilimia 37**. Aidha, Fedha za Matumizi Mengineyo zimepungua kwa **asilimia 0.9** na Fedha za Miradi ya Maendeleo zimepungua kwa **asilima 7** ambapo fedha za ndani zimepungua kwa **asilimia 3** na fedha za nje zimepungua kwa **asilimia 12.8**.

Kielelezo NA. 5: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na 2024/2025

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Ni rai ya Kamati kuwa, Serikali ione haja ya kuongeza kiasi cha fedha kinachotengwa kwa ajili ya Wizara ya Afya ili kuongeza kasi ya kuboresha Sekta hii muhimu inayogusa maisha ya kila Mtanzania. Aidha, fedha zote zitolewe kwa wakati ili kutimiza malengo yaliyowekwa kwa mwaka wa fedha husika.

2.6.3 Bohari Kuu ya Dawa (MSD)

Mheshimiwa Spika, Bohari Kuu ya Dawa imekasimiwa majukumu ya msingi ambayo ni Uzalishaji, Ununuzi, Utunzaji na Usambazaji wa bidhaa za Afya kwenda kwenye vituo vya umma vya kutolea huduma za Afya na vile vya binafsi vilivyo idhinishwa na Wizara ya Afya. Katika uchambuzi wa

Taarifa ya Utendaji ya Bohari ya Kuu ya Dawa, Kamati imebaini changamoto ya mtaji, ambapo katika mwaka wa fedha 2022/23, ombi la mtaji liliwasilishwa kupitia Wizara ya Afya.

Mheshimiwa Spika, Mtaji unaoombwa ni **Shilingi bilioni 561.5** kwa mchanganuo kuwa, **Shilingi bilioni 204** zinahitajika kuwezesha ununuzi wa bidhaa za Afya, **Shilingi bilioni 66.9** kwa ajili ya ujenzi wa Maghala, **Shilingi bilioni 100.46** kwa ajili ya ujenzi wa Viwanda na **Shilingi bilioni 191** kwa ajili ya malipo ya madeni ya washitiri na vituo vya kutolea huduma.

Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wake Kamati imebaini kuwa, ikiwa kiasi hiki cha mtaji kitapatikana kitaiwezesha Bohari Kuu ya Dawa kununua mahitaji yote ya bidhaa za Afya bila kusubiri fedha za vituo vya kutolea huduma za Afya. Hivyo, ipo haja ya Serikali kutoa mtaji kwa Bohari Kuu ya Dawa ili kuleta ufanisi.

2.6.4 Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Mheshimiwa Spika, Katika utekelezaji wa shughuli za Kamati imebainika uwepo wa changamoto inayokabili uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya. Changamoto hiyo imesababisha mvutano na kusuasua kwa ushirikiano kati ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Sekta Binafsi ya Afya. Hata hivyo, Kamati imebaini changamoto hizo zinasababishwa na mambo yafuatayo; -

- a) Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya Sura Namba 395 kutokutambua uwepo wa Sekta binafsi ya Afya kama mnufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya;
- b) Kutoruhusu vituo binafsi vya kutolea huduma za Afya kutumia mfumo wa kuchangia huduma za Afya (*Co-payment*) kwa wanufaika wa NHIF, wakati mfumo huo unaruhusiwa kwa vituo vya kutolea huduma vya umma tu;
- c) Kukosekana kwa chombo huru na cha kudumu kinachoratibu na kusimamia bei za huduma za Afya;
- d) Kutokuzingatiwa kwa maoni ya Wadau wa Sekta ya Afya kuhusu kitita kipya cha bei za huduma za Afya.

Mheshimiwa Spika, Kufuatia changamoto hizo, Kamati inaona ipo haja ya Serikali kutafuta ufumbuzi kwa haraka ili wananchi ambao ni wanufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) waweze kuendelea kupata huduma za Afya bora katika vituo vya kutolea huduma za Afya wanavyopendelea.

2.6.5 Huduma za Matibabu ya Kibingwa na Ubingwa Bobezi

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wizara ya Afya imeendelea kuimarisha kwa kiwango kikubwa uwekezaji katika utoaji na upatikanaji wa huduma za Afya nchini ikiwemo huduma za matibabu ya Kibingwa na Ubingwa bobezi zinazotolewa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa, Hospitali za Rufaa za

Kanda na Hospitali maalumu za Kitaifa. Huduma hizo za matibabu ya Kibingwa na Ubingwa bobezi zinajumuisha uanzishaji wa huduma ya uvunaji, utunzaji na upandikizaji wa chembechembe na viungo vya mwili wa binadamu zinazolenga kusaidia na kuokoa maisha ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, Uanzishaji wa huduma hii unawarahisishia wananchi wenye mahitaji kupata huduma hii ndani ya nchi ambapo gharama si kubwa ukilinganisha na gharama za kupata matibabu hayo nje ya nchi kama ilivyokuwa awali. Aidha, upatikanaji wa huduma hii utachangia kuongeza mapato ndani ya nchi kwa kuwa gharama za matibabu ambazo zingelipwa nje ya nchi sasa zitabaki ndani ya nchi. Vilevile, uanzishwaji wa huduma hii unachochea tiba utalii ambapo watu kutoka nchi nyingine hutembelea nchini kwa lengo la kupata matibabu jambo linalochangia kukua kwa tiba utalii.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia umuhimu na faida za utolewaji wa huduma hizi nchini, ni muhimu sasa Serikali iimarisha na iweke mazingira mazuri ya utoaji na upatikanaji wa huduma kwa kuhakikisha kunakuwepo na Sheria zinazosimamia utoaji wa huduma ya uvunaji, utunzaji na upandikizaji wa chembechembe na viungo vya mwili wa binadamu.

2.6.6 Uwekezaji wa Viwanda vya Kuzalisha Bidhaa za Dawa

Mheshimiwa Spika, Azma ya Serikali Kama ilivyotamkwa katika Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi 2020 – 2025 ni kuweka mazingira wezeshi kwa wawekezaji/sekta binafsi kujenga viwanda vya kuzalisha dawa na vifaa tiba nchini. Kamati imebaini kuwepo kwa maendeleo makubwa yaliyofanywa na Serikali kupitia Wizara ya Afya ambapo sekta binafsi imewekeza kwa kiwango kikubwa kwa kuanzisha viwanda vya kuzalisha bidhaa za dawa ambavyo vimechochea upatikanaji wa bidhaa za dawa nchini.

Mheshimiwa Spika, Licha ya Serikali kuendelea kuweka mazingira wezeshi kwa ajili ya uzalishaji wa bidhaa za dawa nchini bado kumekuwepo na changamoto mbalimbali zinazoathiri uzalishaji wa bidhaa hizo na uwekezaji kwa ujumla. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo; -

- a) Bohari Kuu ya Dawa kuchelewesha malipo ya fedha kwa wazalishaji wa bidhaa za dawa;
- b) Kuwepo kwa Mamlaka nyingi za udhibiti wa bidhaa za dawa na malighafi za kutengeneza bidhaa za dawa, kwa Mfano, Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba -TMDA, Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania-TAEC, Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali-GCLA, Bodi ya Sukari Tanzania-SBT, Shirika la Viwango Tanzania-TBS na Wakala wa Vipimo-WMA;

- c) Uwepo wa utitiri wa kodi wakati wa uingizaji wa malighafi za kuzalisha bidhaa za dawa na baada ya kuzalisha bidhaa za dawa;
- d) Kukosekana kwa masoko ya uhakika ndani ya nchi kutokana na ushindani mkubwa wa bidhaa za dawa kutoka nje ya nchi ambapo bidhaa hizo huuzwa kwa bei ya chini. Mfano bidhaa za dawa kutoka India na China; na
- e) Kukosekana kwa nishati (umeme) ya uhakika viwandani jambo linalosababisha shughuli za uzalishaji kusimama kwa saa kadhaa.

Mheshimiwa Spika, Ili kuendelea kulinda wawekezaji wa ndani na kuboresha mazingira ambayo yatakutia wawekezaji wengi zaidi, ni vema Serikali kutafuta ufumbuzi kwa haraka na kutatua changamoto zote zinazowakabili wawekezaji hao ili kuweza kuimarisha zaidi uzalishaji na upatikanaji wa bidhaa za dawa nchini.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI KAMATI

Mheshimiwa Spika, Baada ya uchambuzi wa Bajeti kwa kuzingatia Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya mwaka wa fedha 2023/2024 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka 2024/2025 kwa Wizara ya Afya (Fungu 52), sasa naomba kutoa maoni na ushauri wa Kamati kwa lengo la kuboresha utendaji kazi wa Wizara hii.

3.1 Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2023/2024

Serikali itoe fedha zilizoidhinishwa na Bunge kwa wakati kwa ajili ya kutekeleza na kukamilisha miradi ya Maendeleo kwa mwaka 2023/2024.

3.2 Uhaba wa Rasilimali Watu

Serikali kwa kuzingatia umuhimu wa sekta ya afya nchini iendelee kutoa vibali vya Ajira vinavyokidhi mahitaji halisi ya Hospitali na Taasisi zote za Afya ili kuwa na wataalam wa kutosha na kufanikisha upatikanaji na utoaji wa huduma bora za Afya.

3.3 Ufinyu wa Maeneo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa

Serikali ipanue maeneo ya Hospitali za Rufaa za Mikoa kwa ajili ya kuongeza miundombinu mipya katika Hospitali hizo ili kuimarisha utoaji wa huduma za Afya na kuweza kukidhi

mahitaji ya wananchi wanaohitaji huduma katika maeneo hayo.

3.4 Uboreshaji wa Huduma za Afya Hospitalini

Ili kuboresha huduma za Afya Hospitalini, Kamati inashauri yafuatayo: -

- a) Serikali iboreshe vitengo vya huduma kwa wateja (*Customer Care Services*) katika Hospitali zote nchini; na
- b) Serikali iboreshe vitengo vya TEHAMA katika Hospitali zote nchini ili kuimarisha matumizi ya Mifumo inayorahisha utoaji wa huduma za Afya kama vile Mifumo ya malipo na Mifumo ya taarifa za matibabu ya wagonjwa.

3.5 Changamoto ya Uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Ili kuboresha utendaji Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) pamoja na kuondoa mvutano uliopo baina ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Sekta Binafsi ya Afya, Kamati inashauri yafuatayo: -

- a) Serikali ianze mchakato wa kurekebisha Sheria ya NHIF, Sura Namba 395 ili kuitambua Sekta Binafsi ya Afya ambayo ni mdau muhimu wa Afya;
- b) Serikali ilipe madeni yote inayodaiwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) ili kutokukwamisha shughuli za uendeshaji wa Mfuko huo;

- c) Serikali ianzishe chombo huru mahsusi na cha kudumu kitakachoratibu na kusimamia bei za huduma za Afya (*Health Services Pricing Board*) ambacho kitajumuisha wajumbe kutoka sekta ya umma na sekta binafsi;
- d) Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA) iwezeshe kisheria kwa kuwekewa Kanuni chini ya Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote ili kuipa mamlaka ya kudhibiti utoaji wa huduma za Bima ya Afya nchini;
- e) Vituo binafsi vya kutolea huduma za Afya viruhusiwe kuwa na utaratibu wa mgonjwa kuchangia huduma (*co-payment*) ambapo wamiliki wa kadi za NHIF watatakiwa kulipa kwa pesa taslimu gharama zinazozidi kiwango cha kitita kinachochangiwa na NHIF;
- f) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya uimarishe mifumo ya TEHAMA ili kukabiliana na changamoto ya ucheleweshaji wa malipo na kudhibiti udanganyifu;
- g) Tathmini ya kina iendelee kufanyika kuhusu kitita kipya cha bei za huduma za Afya na kuhakikisha kitita kipya kinazingatia maoni na makubaliano ya Wadau wote wa Sekta ya Afya kutoka sekta ya umma na binafsi;
- h) NHIF ianzishe Kamati ya wataalam ambao watakuwa wanapitia malalamiko ya kitaaluma yanayowasilishwa na vituo vya kutolea huduma au wataalam kuhusu

Bima ya Afya (*Technical/Expert Review Committee*); Vilevile Kamati hii ishughulikie madai yanayokataliwa kulipwa (*rejection*) kwa vituo vya kutolea huduma za Afya ili kupunguza malalamiko ya watoa huduma;

- i) Serikali iunde Kamati maalum ya kitaalamu ya kupitisha na kutoa mwongozo wa aina za dawa, vifaa tiba na teknolojia za tiba (*Health Technology Assessment Committee*) zinazotakiwa kutumika katika utoaji wa huduma za Afya.

3.6 Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote

Kamati inaendelea kusisitiza kwamba, Serikali ikamilishe mchakato wa kufanya tathmini ya vyanzo na viwango vya fedha kwa ajili ya mfuko wa kugharamia watu wasio na uwezo kupitia Sheria ya Bima ya Afya kwa wote.

3.7 Ucheleweshaji wa Malipo ya Fedha za Huduma za Afya kutoka kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) ulipe kwa wakati madai ya fedha za huduma za Afya kwa vituo vya kutolea huduma za Afya vinavyoudai Mfuko huo ili kutokukwamisha utoaji wa huduma bora za Afya katika vituo hivyo.

3.8 Ukosefu wa Mtaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD)

Serikali itoe mtaji wa **Shilingi bilioni 561.5** kwa Bohari Kuu ya Dawa (MSD) ili kuboresha upatikanaji wa bidhaa za Afya,

kusaidia uwekezaji kwenye viwanda na kuongeza uwezo wa kuhifadhi bidhaa za Afya kwa kujenga maghala ya kutosha.

3.9 Uimarishaji wa Viwanda vya kuzalisha Bidhaa za Dawa

Ili uwekezaji wa viwanda vya kuzalisha bidhaa za dawa uweze kuleta tija kwa watanzania, Kamati inashauri yafuatayo; -

- a) Bohari Kuu ya Dawa (MSD) ilipe kwa wakati fedha inazodaiwa na viwanda vya uzalishaji wa bidhaa za dawa;
- b) Serikali itoe msamaha wa kodi kwa malighafi zinazoingizwa nchini kwa ajili ya kuzalisha bidhaa za dawa;
- c) Serikali iongeze kodi kwa bidhaa za dawa zinazotoka nje ya nchi ambazo zinazalishwa na viwanda vya ndani; na
- d) Serikali ihakikishe upatikanaji wa nishati (umeme) ya uhakika hasa kwenye maeneo ya viwanda.

3.10 Uvunaji, Utunzaji na Upandikizaji wa Chembechembe na Viungo vya Mwili wa Binadamu

Serikali ikamilishe Utungaji wa Sheria ya Uvunaji, Utunzaji na Upandikizaji wa chembechembe na viungo vya binadamu ili kuweka namna nzuri ya utoaji wa huduma hii kwa wananchi.

3.11 Usajili wa Vituo vya kutolea huduma za Afya

Serikali iunde bodi moja ya usajili wa vituo vya kutolea huduma za Afya nchini. Hatua hii itaweka ulazima wa vituo vya kutolea huduma za Afya vinavyomilikiwa na Serikali kusajiliwa na kukidhi vigezo kabla ya kuanza kutoa huduma.

3.12 Ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi katika huduma za Afya (Public Private Partnership – PPP)

Serikali iimarisha usimamizi na ifanye mapitio ya mikataba ya utoaji wa huduma za Afya baina yake na Taasisi zisizo za kiserikali zinazotoa huduma za Afya ili kuimarisha uhusiano na ushirikiano baina yake na Taasisi hizo.

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Napenda kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha Taarifa ya Kamati mbele ya Bunge lako Tukufu. Vilevile, napenda kukupongeza kwa namna unavyoliongoza Bunge letu kwa umahiri mkubwa. Aidha, namshukuru Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa Utekelezaji mzuri wa majukumu yao.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee nawashukuru sana Mheshimiwa Ummu Ally Mwalimu (Mb)-Waziri wa Afya pamoja na Mheshimiwa Dkt. Godwin Oloyce Mollel (Mb)-Naibu Waziri wa Afya kwa ushirikiano wanaoipa Kamati wakati wote. Aidha, namshukuru Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya, Dkt. John Jingu, Naibu Katibu Mkuu Dkt. Grace Maghembe na Mganga Mkuu wa Serikali Prof. Tumaini Joseph Nagu pamoja na watendaji wote wa Wizara na Taasisi zake kwa ushirikiano mkubwa ambao wamekuwa wakiipa Kamati wakati inapotekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, Kipekee nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI pamoja na Mheshimiwa Dkt. Faustin Engelbert Ndugulile, (Mb)-Makamu Mwenyekiti wa Kamati kwa ushirikiano mzuri ambao wananipa wakati wote wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Wajumbe hawa wameshiriki kikamilifu katika uchambuzi wa Bajeti na kuhakikisha wanahoji ili kupata

ufafanuzi wa kina wa masuala mbalimbali ambayo yamesaidia sana katika uandishi wa Taarifa hii. Nawapongeza sana na naomba kuwatambua kwa majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb - **MWENYEKITI**
2. Mhe. Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile, Mb - **M/MKITI**
3. Mhe. Aysharose Ndogholi Mattembe, Mb Mjumbe
4. Mhe. Bernadeta Kasabago Mushashu, Mb “
5. Mhe. Cecil David Mwambe, Mb “
6. Mhe. Christopher Olonyokie Ole-Sendeka, Mb “
7. Mhe. Dkt. Christine Christopher Mnzava, Mb “
8. Mhe. Dkt. Hamisi Andrea Kigwangalla, Mb “
9. Mhe. Elibariki Emmanuel Kingu, Mb “
10. Mhe. George Ranwell Mwenisongole, Mb “
11. Mhe. Kassim Hassan Haji, Mb “
12. Mhe. Hassan Seleman Mtenga, Mb “
13. Mhe. Josephine Johnson Genzabuke, Mb “
14. Mhe. Juliana Daniel Shonza, Mb “
15. Mhe. Khalifa Mohamed Issa, Mb “
16. Mhe. Mohamed Lujuo Monni, Mb “
17. Mhe. Mrisho Mashaka Gambo, Mb “
18. Mhe. Seif Salum Seif, Mb “
19. Mhe. Shamsia Azizi Mtamba, Mb “
20. Mhe. Zubeida Khamis Shaib, Mb “
21. Mhe. Agness Mathew Marwa, Mb “
22. Mhe. Jacqueline Andrew Kainja, Mb “

Mheshimiwa Spika, Napenda kuwashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya Uongozi wa Katibu wa Bunge Ndugu. Nanelwa J. Mwihambi, *ndc* kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vyema na kuhakikisha shughuli zote za Kamati zinatekelezwa kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, Baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 kiasi cha Shilingi 1,311,837,466,000.00 kama yalivyoombwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Stanslaus H. Nyongo (Mb),

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
AFYA NA MASUALA YA UKIMWI**

13 Mei, 2024